

Izročilo Tomaža Steleta.

Narodno blago iz Tunjic pri Kamniku.

Dr. Fr. Stelè — Ljubljana.

Narodno blago, ki ga tu priobčujem, sem zapisal pred letom 1903., po pripovedovanju svojega starega očeta Tomaža Steléta, ki je bil rojen v Tunjicah pri Kamniku dne 16. decembra 1818. in tam na svojem domu li. št. 17, kjer je pred mojim očetom gospodaril, umrl dne 28. febr. 1903. Danes obžalujem, da njegovih besed nisem ohranil v pristnem, častitljivo starinskem jeziku, v katerem nam jih je otrokom pripovedoval, ampak sem iz prvotnih zapiskov priredil sedanj, nekam literarno obliko. Čitatelj bo iz obsega teh zapiskov tudi opazil, da sem mu mnogo vprašanj, pobujen po dr. K. Štreklju, za katerega sem zbiral narodne pesmi,¹ namenoma stavil, da ugotovim, če živi še v njem n. pr. izročilo o Pegamu in Lambergarju, o morskih deklicah, o škratih, o divjih možeh, o Rojenicah, o čudežnih kačah, o Kljukcu in o Jakcu-hudobcu, ki me je v otroški domišljiji posebno zanimal.

*

I. Žena — kača.

1. — Neka francèzna (sam razlaga, da to pomeni gospa) na Malem gradu v Kamniku je rekla, da ne bo na Šutino v cerkev hodila. Spremenila se je v pol deklico pol kačo. Vsak dan je pretepala mežnarja s ključi, ko je prišel dan zvonit. Nek zelo pobožen prošt jo pana na sto let. Ta prošt je bil tako pobožen, da je Bog na njegovo prošnjo čudeže delal. Nekdaj je bila zelo huda letina in on je dajal revežem žita. Nekega dne pride hlapec in pravi: »Ljudje so prišli, žita pa ni več.« Prošt mu reče, naj gre v shrambo, kjer ga bo dobil. Hlapec gre in najde vse polne žitnice.

Dr. Fr. Stelè

¹ V Slov. nar. pesmih so priobčene večinoma pod psevdonimom France Francetov.

Neki vojak jo je imel rešiti in jo je dvakrat udaril, pa vsakokrat je skočila vanj; v tretje se je tako ustrašil, da je zbežal in ostala je še ukleta. Pod zemljo ima vse zaklade zakopane. Nekdo je hotel na Šutino v cerkev, pa je bil ubogovov (gologlav), kar zagleda vrata, katerih navadno ni bilo. Radoveden jih odpre in bil je v podzemeljski duplini, kjer je videl lepo ženo in kup zlata. Žena mu pravi, naj nabere zlata, kolikor hoče. Da bi več lahko vzel, gre domov po klobuk. Ko pride nazaj, ni bilo ne vrat ne nič.

Rešil jo bo oni, ki bo spal v zibki, narejeni iz trovrhate smreke, ktera zraste na sto let.

2. — V Majlond na Laškem je sezidal nek paler cerkev, ki ima 360 zvonikov. Neka francézna ga vpraša, če bo še katero. On odgovori: »Eno na Dunaju, eno pa v Rimu.« Ker ni hotela, da bi bila še drugje taka cerkev, ga da iz kože dejati. Takoj je sledila božja kaznen. Spremenila se je v kačo, ki je hodila okoli in okoli cerkve po šini. Nek vojak bi jo bil rešil, če bi se postil ob suhem kruhu in ji prinašal vsak dan mleka. Bil je támr. Postil se je in nosil ji vsak dan mleko. Ko ga nese zadnjikrat, sreča ga hudoba v podobi očeta in matere. Prosita ga, naj ju kam pelje in kaj kupi, ker sta napravila dolgo pot. Vojak stori to. Ko prinese kači mleka, skoči ta vanj in ga požre, ker je prišel prepozno.

3. — Oče je imel tri sine, pa ni vedel, kateremu bi zapustil bajto in katerega bi poslal v službo. Zato jih pošlje po svetu in reče: »Kateri prinese najlepšo suknjo, bo imel bajto.« Najmlajši pride v neko graščino, kjer je bilo vse mrtvo, živina, psi, ljudje, vse je spalo kakor bi bilo ukleto. V notranjščini sreča kačo, ki ga vpraša, kaj išče. »Službe,« pravi, »za eno leto.« Kača pravi: »Ostani. Drugega dela ne boš imel, kakor mene boš štrigljal.« »Kdo mi bo jesti dajal?« vpraša. »Notri imaš vse narihtano,« mu odgovori kača. Ko leto preteče, pravi fant, da bi rad za lon suknjo. »Notri pojdi in najlepšo izberi!« Vzel je najbolj oportano. Ona dva brata pa sta prinesla le bolj slabe. Njegova je bila bajta.

Drugič jih pošlje oče po svetu in pravi: »Tistega bo bajta, ki prinese najlepši klobuk.« Zopet gre najmlajši h kači in izbere ob letu najlepši klobuk. Zopet je bila bajta njegova.

V tretje jih pošlje oče: »Tistega je bajta, ki pripelje najlepšo ženo.« Zopet gre najmlajši v tisti grad. Na koncu leta pravi: »Kje bom dobil ženo?« Kača pravi: »Glavo mi odsekaj!« On pravi: »Ne, toliko si mi dobrega storila.« »Moraš!« reče kača. Odsekal ji je glavo in postala je lepa žena. Vse je postalo živo, kučarji (kočijaži) in vse. V zlato kočijo se vsedeta in se peljeta domov. Bajto prepustita bratoma ter gresta na grad in se poročita. Men pa so dal z rešeta pit pa s prato po rit.

II. O kačah.

1. — Ta bela kača je sam hudič. Ako jo hočeš ujeti, napolni ferkelško steklenico z mlekom in če zamašiš steklenico s cvekom iz bele leske, ne more ven. Druga reč je ne zadrži.

2. — Če ujameš belo kačo in oblizneš, boš vse vedel.

3. — Nekdo je rekel, da bo vse kače poklical. Spleza na drevo, pogrne spodaj rjuho in reče: »Če ta bela pride, molite zame!« Zapiska na ključ in ta bela kača pride, ga zbije z drevesa in požre. Nato zleze na rjuho, druge pa se postavijo okrog nje.

4. — Kača hodi tudi krave sesat. Nekdo je imel kravo, ki je vsak dan hodila v gozd, pa ni imela nič mleka. Šel je za njo in videl iz grmovja prilesti kačo, ki se je kravi ovila okolu noge in jo sesala.

5. — Neki planinski pastir je opazil, da mu vsak dan nekaj popije mleko v koči. Zato je pripravil las in smole in to nastavil. Drugi dan je našel med skledami kačo, dolgo kot žrd. Požrla je z mlekom vred ono zmes in crknila.

6. — Nekje je hodil otrok vedno, ko so mu dali kruha, ven. Vprašali so ga, kam hodi in dejal je: »Kruha nosim mojemu ptičku.« Šli so za njim in videli, kako je prišla kača, zvila se mu pred noge in jedla kruh. Oče je kačo ubil, toda tudi otrok je umrl.

7. — Na Veliki Šmaren je zapovedala neka gospodinja dekli, naj gre za krave travo kositi. Ker dekla ni hotela iti, vzame sama koso in pravi: »Misliš, da se ne reže!« Kar se izmota iz tal kača in se ji ovije okolu vratu. Veliko je hodila po božjih potih, predno je odpravila kačo.

III. Jakec — hudobec.¹

1. — Naš prednik Tomažek je kačje srce snedel, zato ga nihče ni mogel ubiti, znal pa se je tudi spreminjati. Bil je zelo dober z Jakcem (hudičem). Znal je tako streljati, da je hodila krogla vedno po isti luknji, ki jo je prvič naredil. Prišel je v Križko planino, kjer je Jakec svoje gamse pasel, z namenom, da mu katerega odstreli. Na griču je zagledal Jakca v rdeči kapici, ki se mu je smejal in dejal: »Ne boš ga vstrelil, ker se danes jutraj nisi umil!« Tomažek pa se je uscal hitro v dlan in se umil. Pomeri in vstreli in zadel je. »Nisem vedel, da imaš šternico v riti,« je rekel nato Jakec, ki od takrat ne pase več gamsov na Križki planini.

Tomažek je tako dobro streljal, da je odstrelil križkemu gospodu (graaščaku) petico iz roke, ne da bi ga zadel.

Ko so ga prišli križki hlapci loviti v vojake, so ga videli, da je šel pred njimi v kožuhu v volnák (ulnjak); na drugi strani pa je skočil ven črn maček. Tomažka pa ni bilo nikjer. Vprašan, kje je bil, pravi: »Med vami.«

Njegov oče je bil Luka. Ko je bil na smrt bolan, je ležal za pečjo, pa je še svojega sina, ki ga ni ubogal, malo pred smrtjo za ušesa stresel. Nič mu ni bilo človeka ustreliti.

¹ Jakec pomeni isto kot hudoba, hudič. Pri nas so se v moji mladosti do skrajnosti izogibali besede hudič, ker so jo smatrali za velik greh. Imenovali so ga le hudoba, hudik, peklenšček ali Jakec. V tej zvezi opozarjam na člančič V. P., Zadnja čarovnica v Dolini gradov, »Jutro«, 16. aprila 1937. Čarovnica je priznala, da je imela na Kleku ljubčka peklenščka, Jakca po imenu.

2. — Šuštar je šival in opazil, da baba nekaj med moko stresa in je vedno polno. Ko gre baba proč, vzame nekoliko tiste reči. Ko pride domov, reče ženi: »Pecil!« Žena odgovori: »Imam samo ferkel moke.« Ko pa šuštar tiste reči natrosi notri, so bile polne neškè. Pojavi se Jakec in reče: »Zapiši se mi!« Šuštar: »Danes še ne.« Nato gre k tehantu in vse pove. Tehant mu reče: »Ko pride, prižgi svečo, ne pusti mu je vgasniti in kani mu v knjigo.« Jakec pride. Šuštar mu kane trikrat v knjigo. Jakec zbeži. Šuštar pa odnese knjigo k tehantu.

3. — Bil je graščak, ki je zelo trpinčil ljudi. Nek kmet je imel zelo lepe konje. Zapove mu pripeljati hrast s koreninami na Veliki Šmaren. Ko pride na mesto, je tam sedel mož s par konji. Kmet reče: »Pojdiva!« Oni pa: »Se še ne mudi.« Nato počí z bičem, da se zemlja strese in hrast je bil že na vozu in mož, ki je bil sam hudič, ga odpelje. Jakec pravi kmetu: »Pojdi po gospoda, da bo pokazal, kam naj denem.« Trikrat ga je poslal, graščak pa ni hotel priti. Nato gre Jakec sam gori, ga prime za lase, pripelje doli in ga vrže ob tla rekoč: »Tu sta tvoj oče in mati, bom pa s tremi fural.« Graščak se je takoj spremenil v konja in odšel ž njim.

4. — Neka mati je zmirom jokala, ko je otroku rezala kruh. Fant pove to v šoli gospodu. Ta mu naroči naj vpraša mater. Vpraša jo in mati odgovori: »Oče tvoj te je hudobi zapisal.« Fant pove to v šoli. Gospod mu rekó: »V pekel moraš po cegelc, s katerim te je zapisal.« Dajo mu jabolko. To zavali in gre za njim. Pride pred velik gozd v roparsko kočó. Žena roparjeva ga skrije pod kad in pove to roparju, ko pride. Ta ga ima zelo rad in ko odhaja, mu reče: »Poizvedi tam, ali se mi je mogoče zveličati.« Nato gre fant naprej. Pred peklenskimi vrati se jabolko vstavi. On vstopi. Glavar skliče vse hudobce, pa nobeden ni imel njegovega listka. Nazadnje ga dobi pri nekem prav šepastem hudiču. Za roparja mu reko, da se more zveličati, če vsadi v gozdu palico in kleči zraven in joka toliko časa, da palica ozeleni. Na potu pove to roparju, ki se takoj poda v gozd. Fant je hodil v šolo in postal duhoven. Enkrat gresta z mežnarjem obhajat po velikem gozdu, kar zadiše jabolka. Gresta gledat in vidita zeleno palico polno jabolk in belega golobčka, ki zleti proti nebu. Tako je bil ropar rešen.

5. — Nekdo, ki se je hudiču zapisal, je naredil luknjo v jelko in rekel hudiču, ki je prišel ponj: »Če si tak, pa notri zlezi!« Hudoba gre notri, oni pa zabije luknjo s cvekom od bele jelke (samo ta ga držil). Hudič pravi: »Saj te še dobim!« Oni pa gre po duhovna. Tega prosi hudič, naj ga izpusti. Odpre, in hudič gre ven. Duhoven pa reče sedaj: »Ne verjamem, da bi bil notri, dokaži!« Hudič zleze v luknjo, ta pa jo zabije in ga pana do sodnega dne.

6. — Nek gospodar ni mogel na Sv. Višarje. Duhoven pride doli in ga vpraša: »Kaj imaš, da ne moreš gori?« »Enega psa imam, ki mi tako zvesto služi,« odgovori. Ko prideš domov, ga prècej ustréli!« mu naroči duhovnik. Ko je prišel domov, je vzel puško, pes pa je stekel trikrat okrog hiše, slednjič pa položil gobček na prag in zacvilil. Gospodar mu reče: »Le miren bodi, saj te še ne bom.« Nato pa se pes zakadi vanj in ga vsega raztrga. Pes je bil namreč hudič.

7. — Bil je v Luči nekdo, ki je šel vsak večer plesat. Na kvaterni teden so mu branili, pa je le šel. Dobil je enega, ki je šel z njim plesat. Plesala sta toliko časa, da je Lučan že cokle obrabil in se je naredila že velika jama v zemlji. Ko je dan zazvonilo, ga je oni, ki je bil sam hudič, spustil, toda bil je že mrtev.

8. — Gospod iz Smlednika je divjega prašiča obstrelil in ga zalezoval. Daleč v gozdu zagleda na hrastu sedeti črnega moža, ki ga je ujel. Zato ga povabi na kosilo. Zunaj je grmelo in se bliskalo, da se je zemlja stresala. Graščak pravi: »Če je sam hudoba, ne bo premaknil gradú.« Žena in hčeri so odšle ven. Pri igri je graščak že vse zaigral, sedaj pa sta igrala za najmlajšo hčer. Graščak je zopet izgubil. Dedec se zvali po tleh in umrè, grad pa se razvali. Neki pastir je pasel ovce in hodil okrog razvalin. Zleze notri in dobi dekleta, ki je sedelo pri kupu denarja in mu reklo: »Če bi se bil ti danes zjutraj umil, bi bil ves denar tvoj.« Večkrat je še hodil pastir pozneje okoli, pa ni mogel nič več do tistega kraja.

9. — Gvardjan je rekel kuharju v kloštru: »Gostija bo, jelena bo treba.« »Se še ne mudi,« je odgovoril kuhar. Tako se je ponavljalo vsak dan in je prišel dan pred praznikom. Zopet reče gvardjan: »Treba ga bo,« kuhar pa zopet: »Se ne mudi.« Drugo jutro gleda gvardjan skozi okno in vidi kuharja stati na pragu. Kar pripodi hudič jelena, kateremu so tekle krvave solze, ker ga je podil iz devete dežele. Gvardjan je spodil kuharja, jelena pa ni pustil ustreliti.

10. — Na Štajerskem je bil jager, ki je vse zadel, kar je videl. Imel je dva psa, Ko je bil na smrtni postelji, pokliče duhovna. Ta pride in jager mu pokaže dlan, kjer je imel vdeleno sveto bridko martro. To so mu zrezali ven. Puško pa so obesili na steno. Ko je umrl, je prišel nazaj, vzel puško s stene in psa sta odšla za njim. Za kazen bo jagal do sodnega dne.

11. — Hudič je hodil k nekemu mesarju po meso. Drugi mesarji mu reko: »Odsekaj mu roko, bomo videli, zakaj je vedno v rokavicah.« Mesar to stori. V rokavicah so bili kremplji. Hudič pravi: »Ali ti dam eno okoli ušes! Kaj pa je, če grem v deveto deželo po meso!« in ga ni bilo več.

IV. Zmaj.

1. — Lintvern prebiva v jezerih in močvirjih. Kadar pride na suho, gre vse drevje za njim po tleh, ker ga z repom pobije. Nekdaj so mu ljudi dajali.

2. — Sv. Marjeta je imela hudo mačeho. V istem kraju je bil lintvern, kateremu so ljudi dajali. Tudi Marjeto mu je mačeha poslala. Marjeta odpaše pas, dne ga lintvernu okrog vratu in ga žene okoli. Ko mačeha to vidi, pravi: »Saj sem dejala, da je Marjeta coprnica.« Marjeta žene zmaja mimo gradu in ves grad se je tresel. Nato pride sv. Jurij, njen brat in ga prebode.

3. — Bil je ribič, ki je vjel ribo z zlatimi luskinami. Razsekal jo je in dal ženi tri kose, psici tri in kobili tri. Žena je porodila tri fante, z zlatimi lasmi, kobila tri žrebeta z zlato grivo, psica pa tri pse. Ko

fantje dorastejo, vzamejo vsak enega konja in psa in gredo po svetu. Pridejo v velik gozd. Tam izkopljejo jamo in napeljejo vanjo vodo. Zgovore se, da se vrnejo ob letu sem in če bo voda kri, je znamenje, da je eden nesrečen.

Najmlajši gre in pride v mesto, ki je vse s črnim prevlečeno, ljudje so pa žalostni. Pri mestu je namreč bilo jezero, kjer je prebival lintvern, kateremu so dajali ljudi. Ravno sedaj je prišla na vrsto francézna. Mladenič se napoti ž njo k jezeru in ko zagleda lintverna, pravi psu: »Gop Šverin!« Pes se zakadi v lintverna in ga drži, da ga fant lahko pobije. Francézna mu da pol prstana in kos srajce. Potem gresta v grad; tam ga pokaže dekle in pravi: »Ta je meñe rešil.« Ponoči zagleda zunaj veliko svetlobo. Gledat gre in dobi babo, ki pravi: »Ali se smem pritakniti psa?« »Le!« ji odgovori in precej so se on in pes in konj spremenili v kamen.

Drugi brat opazi, da je voda krvava in se napoti iskat brata. Pride v isto mesto in isti grad. Hoče se s francézno poročiti, ker mu je bila všeč. Tudi on zagleda ogenj, in isto se mu je zgodilo kakor prvemu.

Tretji brat opazi kri mesto vode in gre iskat bratov. Pride v isto mesto in grad in vidi ogenj. Gre gledat in baba ga prosi, če se sme dotakniti psa. »Nič!« ji odgovori. »Konja?« »Nič!« In vse se je zopet izpremenilo v živa bitja. Šli so v grad, tam pa se je najmlajši brat poročil s francézno.

V. Pasjeglavci.

1. — Oče je imel fanta in dekleta. V borštu je naredil hišo in ju zaprl notri, da nobeden ni mogel ven. Fant odpre streho in gre na peslajnar-sko (pasjeglavsko) streho lecet jest in doli trgat — peslajnarji imajo namreč strehe iz lecta. Ker jim je po človeškem mesu zadišalo, pridejo ven in vprašajo: »Kdo je?« Fant: »Marija z angelci.« To se je zgodilo trikrat. Četrtič pa reče sestra, da bi šla ž njim. Fant ji pravi: »Pojdi, samo smejati se ne smeš.« Pridejo peslajnarji: »Kdo?« »Marija z angelci.« Tedaj pa se sestra zasmee in ju vjamejo ter zapro v klet. Dekleta spekó prvega. Ko odidejo nekam na lov, zapovedo ženi, naj jim tačas fanta speče. Žena ga vzame iz kleti in pravi, kažoč na lopar: »Tule gori sedi, te bom enmalo pogičkala.« Fant pa pravi: »Pa ti sedi!« Baba sede, fant pa jo pahne v peč, kjer se speče, in gre. Ko pridejo peslajnarji domov snedo starko in gredo fanta loviti. Ta se skrije pod drevne korenine in jim s tem zmeša sled, da ga niso dobili.

2. — K nekemu gospodu je prišel peslajnar in rekel, da kupi hlapca, če ga proda. Gospod ga ni hotel dati, hlapec pa je rekel: »Le dajte me!« Bil je namreč silno močen. Peslajnar ga zgrabi; hlapcu pa nič ni pomagala njegova moč in se je peslajnar zagnal ž njim v mimotekočo vodo.

VI. Merkvičarji.

Merkvičarji so pol človek pol merkvice (opica). Veliko jih je. Enkrat so zapazili neko deklico in njihov ta véliki si jo je izbral za ženo. Ko so prišli ponjo, jih je bila polna streha.

VII. Divji možje.

1. — Divji možje so pokopani na Križki planini. Pastirji so hoteli odpreti grobove, pa niso mogli.

2. — K nekemu kmetu na planini je hodil divji mož. Vse mu je pojedel. Enkrat pa pride tja tudi komedijant z medvedom. Ko pride divji mož, se spusti z medvedom v pretep. Vse sta polomila. Ko je divji mož odšel, je medved crknil. Čez leto pride divji mož zopet in vpraša kmeta: »Ali imaš še hudo muco?« »Še,« odgovori kmet in divjega moža ni bilo nikdar več.

3. — Divji možje so po zimi vpili nad kmetom: »Pavr, sej bob!« Pavr ga je sejal in ker je bilo zmrzlo, je zletel za kraj. Divji možje so ga pobrali in snedli. Spomladi pa ga je bila polna njiva.

VIII. Divje deklice.

Divje deklice prebivajo v planinah v zijalkah. Ena je hodila k nekemu možu ležat. Mož misli, da je to njegova žena in pravi: »Kako da vedno tako mrzla prideš?« Žena jo zaloti, pa ji popravi dolge kite. Ker je bila žena ž njo tako dobra, je poslej ni bilo več.

IX. Čarovnica.

Neka žena je bila coprnica. Njena krava je imela vedno veliko mleka. Coprnica umre. Hči gre mlest in vpraša očeta, ali naj pomolze do konca. »Da,« reče oče. Hči stori tako, sosedova krava pa pride proč. Mož jo seveda plača. Duhovnik pa mu reče: »Nesi mleko v gmajno, skoplji jamo in izlij ga notri.« Mož stori tako, zleze na drevo in glej, vse, kar ima mleko, pride skupaj in vzame po eno kapljo tega, kar ga je res imela.

X. Kljukec.

Kljukec je bil zelo špalsljiv in je vedel vse kunšti. Upijanil je divjega moža in ga z locni na tla pribil ter ga prisilil, da mu je vse kunšti povedal, samo tega mu ni hotel povedati, čemu je ježica v sredi oreha.

Ko so ga enkrat obesili, je visel otep slame. Enkrat pa se je spremenil v štor. Nanj je položil Mlačan¹ koš piskrov. Kar se Kljukec izmuzne in vsi piskri so se pobili. Nazadnje so ga pa le obesili. Obešen je bil v Zijalkah pri Kranju.

Kmet je nesel fronke v mesto. Kljukec ga sreča in mu reče: »Daj, bom jaz nesel.« Kmet mu da. Kljukec gre, plačuje fronke in podstavlja klobuk, tako da ima mesto gosposke zopet vse on. Potem pa nese denar kmetu nazaj.

XI. Bratje — orli.

Mati je imela tri fante, katere je zmerjala z orli. In spremenili so se vsi v orle in odleteli. Sestra se napravi na pot in jih gre iskat. Našla

¹ Mlačan, prebivalec Mlake na meji Tunjic in Komende, kjer izdelujejo lončevino.

jih je v neki graščini, pa ni smela k njim. Zvedela pa je, da jih reši, če sedem let ne bo nič govorila. Nekoliko poprej se je poročila s kraljem tiste dežele. Kralj je bil na potu in mutasta žena je porodila. Kuharica pa jo je črtila. Vzela je fanta, ga spustila po vodi, ženi pa podvrgla psička. Fanta pa je pobral orel. Prav tako se je zgodilo z drugim in tretjim sinom. Sedaj pa pokliče kralj ženo na odgovor. Ker noče govoriti, jo dene na grmado. Zažgo jo, pa noče goreti. Kar se prikažejo trije jezdec na belih konjih, v naročju pa drži vsak enega fanta in reko: »Ljuba sestra, spregovori, rešeni smo. Tu imaš fante.« Sedaj ona vse pove. Nato so dejali kuharico na grmado in prav rado je gorelo.

XII. Roparji.

1. — Dvanajst tobakarjev je počivalo na neki gori. Kar zagledajo, da v neki hiši hodi luč od zgoraj navzdol. Gredo gledat in dobe dvanajst roparjev, ki so ljudem devali na prsi žerjavico, da bi jim dali denar. Šest roparjev pobijejo in zmečejo na kup. Eden pa gre potem na rihto in vse pove. Zato je smel nositi tri leta tobak zastonj.

2. — Mlinarica je bila sama pri hiši. Dvanajst roparjev jo napade. Drugje niso mogli v hišo kakor skozi lino zgoraj. Mlinarica odseka vsakemu glavo, ko jo pomoli skozi lino, in ga potegne notri. Glavar pogleda zadnji notri. Mlinarica mahne, on pa se hitro umakne in ostane živ. Rad bi se maščeval nad njo in jo povabi na pojedino. Mlinarica pride. Roparji so imeli vjeto neko žensko. Ti so odrezali roki in ji živi rezali jermena s hrbta. Ko so pijani pospali, vzame mlinarica odsekano roko in zbeži. V hiši pa so imeli roparji vse preprežno s špago, in takoj so zapeli zvonci. Roparji so rekli: »Svinja je tu« in jo vderejo za njo. Ona pa sreča nekoga, ki je vozil listje. Ta jo je skril na voz. Roparji je niso dobili. Sedaj pa mlinarica povabi roparje na pojedino. Oni pridejo. Mlinarica predloži glavarju v pokriti skledi ono roko. Ko jo zagleda, zaškriplje z zobmi. Nato planejo vojaki, katere je imela mlinarica skrite, iz kotov in jih pomoré.

XIII. Rojenice.

Rojenice so duhovi. Ti pridejo ob rojstvu človekovem in pojejo ter odločijo, kako bo živel in umrl. Slišijo jih vsi.

XIV. Morske deklice.

Morske deklice so pol ribe pol ženske. Žive v morju in tako lepo in glasno pojo, da, čeprav s štukom (topom) streljajo, ne morejo prebuditi tistih, ki so zaspali ob njih pesmi in jih bodo požrle.

XV. Molitev k sv. Trem kraljem.

Kdor hoče izvedeti, kedaj bo umrl, se mora ob suhem kruhu postiti in moliti k sv. Trem kraljem. Vse to pa mora storiti o sv. Treh kraljih. Zato pa mu ti tri dni pred smrtjo povedo, kedaj pride smrt.

XVI. Strupeni pot.

Padar in študent sta hodila okoli. S fantom so rože govorile in zato je vse vedel, za kaj so. Padar mu reče: »Kadar boš imel od pota premočeno srajco, ovij jo in izpij tisto vodo. Bodo še bolj govorile.« Fant stori tako in umre.

XVII. Okamenela lovca.

Dva lovca sta hotela na Sv. Višarjih streljati na Mater Božjo, a sta okamenela. Še danes ju kažejo.

XVIII. Škratje.

Nekdo se je norčeval, da bo od tistih, ki so hodili po vosek, škrate kupil. Dali so mu tri drekače (drekobrce). Imel jih je za pečjo in vsega so mu nanosili. Pri spovedi mu naroči spovednik, naj jih izpusti na polje. Ubogal je in jih je izpustil in bili so zopet hrošči.

XIX. Volkovi.

1. — Tobakarja je zalezoval volk. Ko se mu približa, mu ponudi palico. Volk jo zgrabi in nekaj časa se vlečeta. Potem pa pade tobakar vznak, volk pa zbeži.

2. — Mati se je peljala na gosti s tremi otroci. Volki so šli za njimi, konja sta drla, kar sta mogla. Da se volka odkriža, jim vrže mati najstarejšega otroka. Ko tega raztrgajo in jo zopet dohite, vrže drugega. Tretji, najmlajši, deklè lepo prosi, naj je ne vrže, pa nič ne pomaga. Ko pride domov, pove, kaj je naredila. Sin zagrabi sekiro in jo ubije.

3. — Volkovi so zasledovali godca. Ta se postavi ritenski, začne ubirati strune in nobeden se ga ni dotaknil.

XX. Smrt.

1. — K nekemu duhovnu so poslali, naj pride obhajati in spovedovati. Ta pa pravi, ker je bilo ponoči: »Če umrje, ga pa zjutraj gori prinesite.« Res je bolnik umrl in prinesli so ga gori. Vstal je v rakvi in bil spovedan, nato pa legel nazaj. Duhoven pravi zbranim: »Nihče naj nikoli tega ne stori!«

2. — Neko pastarico je ubila strela. Vsako noč je hodila k dekli, ki je morala ž njo hoditi. Vedno pa je vzela s seboj luč. Vprašala je nekega frančiškana, ki ji je rekel: »Le hodi ž njo, glej pa, da ti luč ne ugasne.« Dekla uboga. Ko sta obhodili vse posestvo, pastarica izgine in reče: »Rešila si me.«

3. — Dva človeka sta si obljubila, da pride tisti, ki bo preje umrl, drugemu povedati, kako je na onem svetu. Eden zboli. Drugega začne skrbeti in hoče dogovor preklicati. Hitro se odpravi k bolniku. Ko pa pride tja, bolnik ne more več govoriti in kmalu nato umre. Ko enkrat leži pod drevsom, pride mrtvec in mora ž njim eno uro daleč na pokopališče. Kadar sta bila deset korakov oddaljena med seboj, je mrtvec govoril. Ko sta prišla do pokopališča, je bilo toliko mrličev tam,

da sta komaj mogla notri. Mrtvec pravi: »Odeni me!« »S čim?« vpraša oni. »Vzemi prsti in jo vrzi po meni!« Oni vrže prst in mrtvec in množica sta izginila. On pa je stal na pokopališču kakor iz sanj zbujen. Nikoli pa ni hotel povedati, kaj mu je mrlič med potjo povedal.

XXI. Duhovi.

V nekem gradu je vsakega, ki je hotel notri spati, vrglo ven. Nek častnik si upa in gre notri spat. V vsak ogel prižge eno svečo in se dela kot bi spal. Ob enajstih pride duh, gre trikrat po sobi in posluša, če oni spi. Potem potrka na steno, ki se odpre. Ven vzame štiri sveče in jih prižge mesto častnikovih. Nato vzame ven zlatnino in jo čisti. Ko pride dvanajsta ura, zapre zopet omaro, pogasi svoje sveče, prižge zopet častnikove, gre trikrat po sobi gori in doli ter posluša, če oni spi in gre. Drugo jutro potrka častnik na steno, ki se odpre. Tam dobi veliko zlatnine in se odpravi. Duha pa ni bilo nikdar več.

XXII. Krčmar — ropar.

Nekdo je vola prodal, nato pa na oštariji pil in povedal, da ima denar. Dva fanta ga začneta tepsti, da bi jima dal denar. Dene ga v klobuk in ga nista dobila. Nato gre nazaj v gostilno in to pové, ker ne vé, da sta bila to birtova sinova. Birt reče sinoma: »Fantje, jamo kopat! Ga bom že jaz.« Mož pa vse sliši, stopi za vrata in ubije birta. Nato ga vrže sinoma skozi okno, da ga pokopljeta. Obleče se v birtovo obleko in gre meldat. Stražniki pridejo in sprašujejo, kam sta očeta pokopala.

XXIII. Zaklad v Frajmanovi jami.

V Frajmanovi jami je veliko bogastvo. Vsak ga lahko dobi, samo cagav ne sme biti. Nek mandelc leta in ti hoče ugasniti luč, pa mu je ne smeš pustiti. Nekdo maha s sabljo, pa nič ne naredi, samo bati se ga ne smeš.

XXIV. O Kristusu in sv. Petru.

1. — Vóhernik ni nobenemu nič hotel dati. Kristus naroči sv. Petru, naj ga gre prosit. Ta gre in res pregovori vohernika, da da mernik pšenice in še vrečo po vrhu. Kristus reče Petru: »Ali boš nosil?« On: »Ne.« Kristus: »Postavi pod pod!« Potem gresta dalje. Čez nekaj časa pa se vrmeta in vprašata, kaj dela vohernik. Reko: »Mrjè.« Soba je bila polna hudičev, ki so mu nagajali. Kristus reče Petru: »Vzemi pšenico in pojdi v hišo.« Peter gre in strese pšenico po tleh. Hudiči so vzeli vsak po eno zrno in odšli. Vóhernik je bil rešen.

2. — Kristus in sv. Peter prideta mimo kovačnice. Kristus reče, da se lahko podkuje, če nogo odrežemo. To tudi stori. Ko pa odideta, stori kovač isto. Ko pa hoče nogo pritisniti nazaj, ne gre. Gre za Kristusom, da se vrne in jo dene nazaj. Kristus mu reče: »Ne delaj čudežev brez mene!«

3. — Kristus in sv. Peter sta prišla k roparju in ropotala z denarjem. Ropar ju hoče oropati. Kristus reče Petru: »Odpaši pinto!« Peter to stori in vrže pinto roparju okrog vratú. Ta postane prècej konj. Vzameta ga in ga ženeta v vas h kmetu. Dasta mu ga za eno leto v službo. Po letu prideta in ga zahtevata nazaj. Kmet pravi: »Kupim ga. Vse kamenje mi je sam zvozil.« Pa ga ne dasta. Vzameta ga in peljeta na mesto, kjer sta ga izpremenila, odvežeta mu pinto in bil je zopet človek. Dasta mu denar, katerega sta dobila za to, ker je služil in pravita: »To ti dava, da boš vedel, kaj je zaslužen denar.«

XXV. O Turkih.

1. — Turki so hoteli k Sv. Primožu. Ko so bili na hribu, je nastala taka megla, da so mislili, da gredo naprej, šli so pa nazaj.

2. — Tudi v Tunjicah so hoteli Turki ropati, pa so jih od cerkve postrelili s štukam (top). Potem jih ni bilo več.

3. — Prišli so tudi v Podgorje. Vsi ljudje so zbežali iz vasi. Pri Žurbiju so imeli človeka, ki je bil kruljev. Ta se je skril v votlo drevo pred hišo. Turek je šel od hiše do hiše in vtikal v slamnate strehe gorečo gobo. Kruljevec pa zleze iz drevesa in vzame gobo iz strehe. Vse hiše razen Žurbijeve so zgorele.

XXVI. Kralj Matjaž.

Kralj Matjaž leži in spi z vojsko v tisti gori, kjer so hribje skupaj prišli. Ako mu človek vleče sabljo iz nožnic, je ne more potegniti, ko jo bo pa kedo zamogel, bo Matjaž vstal in bo konec sveta.

XXVII. Pegam in Lambergar.

(Pesem je slišal, a je ni več znal).

Pegam je stanoval v Begunjah, Lambergar pa v Zapricah. Imela sta vojsko med seboj. Lambergar je šel v Begunje nad Pegama. Pri odhodu mu reče mati: »On ima tri gvalé (glave), ker je velik cóprnik. Glej samo, da mu srednjo odsekaš.« Ko je prišel, je bil Pegam ravno pri kosilu. Zato pravi Lambergarju, naj pride k njemu na gostijo. Lambergar pa mu odgovori:

»Jaz se nisem pršú gostvat, ampak vojskvat.«

Nato sta se udarila. Odsekal je Pegamu srednjo glavo, jo še v zraku ujel in jo odnesel pred cesarja.

XXVIII. Bobèk.

Bobèk je bil grozen orjak. Rojen je bil v Žejah pri Štepku. Ime ima odtod, ker so ga našli v bobu. Postal je vojak, v vojski pa je ta vélikemu Turku glavo odsekal. Imel je konja, ki je samo rebulo pil. Ko je šel čez Moste domov, je tako dirjal, da so šipe iz oken letele.

Cesar mu je dal pismo z zlatimi puštobi, da pri hiši ne bo treba plačevati davka, dokler bodo hranili klobuk.¹

XXIX. Štempihar.

Štempihar je bil rojen v Velesovem. Močen je bil tako, da je tri cente tobaka nesel — bil je namreč tihotapec.

Ko je nekoč na punklju spal, so ga dobili stražniki in mu vzeli tobak ter ga odnesli v neko klet. Ko se Štempihar zbudi, gre v klet po tobak in pravi: »Dajte mi tobak!« »Ponj pojdi!« mu odgovore, on pa: »Sami ga boste dali.« Nato je vrgel vrata doli, vzel tobak, ga dejal z eno roko na ramo in rekel: »Boglonaj, ker ste ga shranili,« in odšel.

Pri nunah je videl veliko bariglo in vprašal, če jo sme dvigniti. Dovolile so mu. On jo je privzdignil in tako vrgel, da se je vsa razbila. Nune so videle, da bi bil dober za vojaka. Zato so poslale ljudi ponj. Ko so prišli, je ravno late obrezoval. »Kaj delaš?« ga vprašajo, on nato: »Cveke belim.« Nato je prijel za lato in vse naenkrat pobil.

Njegovega brata Joža so zaprli. Pa pride pred zapor in pravi: »Joža, v kot stopi!« Nato udari po vratih, da so se razletela, in brat je bil rešen.

Tudi cesar je zvedel o njem. Poklical ga je na Dunaj, kjer se je z nekom metal. Ta ga je tako ferderbal, da ni bil nič več tako močan. Ko je nekoč skozi okno gledal, ga je nekdo ubil.

XXX. Lavdon.

Cesar Jožef ni mogel Belega grada notri vzeti. Postavi se pred vojake in pravi: »Kedo si ga upa?« Oglasi se jih več, ki reko, da bodo zgubili tavžentsto ljudi. Kar stopi ven Lavdon, ki je bil takrat še gmajnar in reče: »Jaz bom zgubil največ deset mož.« Cesar mu izroči vse poveljstvo. Lavdon se preobleče v Turka, gre v mesto in hodi tam z nekim Turkom. Med drugim ga vpraša tudi, kje je pulferture. »Ravno kar sva šla mimo,« pravi oni. Lavdon vzame baklo in jo vrže notri. Potem gre nazaj med vojake in reče vsakemu vzeti vrečo in jo napolniti z zemljo. V eni noči so naredili hrib, izza njega potem streljali in mesto zavzeli. Kar pridejo po morju Turki, sonce pa se je že nagibalo k zatonu. Lavdon pade na kolena in moli Boga, naj sonce vsaj za dve uri počaka. Res je počakalo in Turek je bil premagan. Lavdon je šel v mesto in zapovedal, da ne sme nihče več streljati. Nasproti so mu pa prinesli ključe na zlatem talarju.

XXXI. Cesar in ogljar.

Ogljar je kuhal oglje, za kosilo pa cmoke. Cesar pride in vpraša, kaj kuha. »Cmoke,« odgovori. Ker je bil cesar lačen, jih je rad jedel. »Sedaj pa ti k meni pridi,« mu reče. Res je prišel v mesto. Cesar mu

¹ »Dokler bodo hranili klobuk,« ali »Dokler se klobuk pri hiši ne zmenja« pomeni: Dokler moški rod ne izumre.

je dal veliko zlata, sužnjem pa je zapovedal, naj ga dobro pogoste. Ko je odhajal, je dejal cesarju: »Ti znaš pa bolje cmoke kuhati ko jaz.«

XXXII. Omelec.

Po boju s Francozi so ostali od eskadrona, v katerem je bil Vmevec (Omelec), trije možje, on, en častnik in en prostak. Imeli so štiri žakeljčke zlatnikov. Ko so videli, da se ne ubranijo napada, so spravili žakeljčke z denarjem vred v zemljo in napravili na vrhu hribček. Oba druga dva sta bila ubita, samo Vmevec je še vedel za denar. Doma je povedal to nekemu kmetu, ki je imel gimnazijo in tudi nekaj zemljevidov. Zmenila sta se, da pojmeta na Francosko. Ker ni imel denarja, je Vmevec ukradel svojemu sinu sto goldinarjev iz kurjega gnezda. Na potu so za ta denar pili. Sin pogreši denar, jo udari za njimi in jih dobi pri pijači. Vzame očetu denar in ga pelje domov. Tako je ostal zaklad nedvignjen.

Pozneje so ga šli še enkrat iskat, toda gora se je tako tresla, da ga niso mogli izkopati.

Enkrat so si stali Francozje in naši nasproti v razdalji enega kilometra. Na sredi je bil francoski voz s strelivom. Vmevcu je zmanjkalo streliva. Splazil se je k vozu in ga nakradel. Komaj je stopil korak od voza, je priletela bomba in raznesla voz. Nato gre za bežečimi in pride v vas. Pogleda v prvo hišo in vidi vse narihtano. Prav tako v drugi, tretji in v vseh. Nikjer pa noče jesti, češ, lahko da je zastrupljeno. Na koncu vasi pa dobi klet z železnimi vrati. Ustrelji v pleh in vrata se odpro. Tako namreč lahko vsaka vrata odpreš. V kleti dobi kruha, špeha in vina. Vsega nabere in nese tovarišem.

XXXIII. Zápřiški Jaka.

Zápřiški Jaka je bil silno velik in grozno močan. Živel je na zapriškem gradu, od koder ga je graščak poslal v soldate. Bil je pri ogrskih huzarjih. Imel je konja, s katerim je prejahal vso francosko armado, se na koncu obrnil, drvil nazaj in se vstavil na istem mestu, kjer je bil popreje. Nobena sablja ga ni zadela.

Enkrat zadene v nekem borštu na enega izmed ta vélikih sovražnikov. Ko vidi, da mu ne more ujiti, se udari ž njim. Jaka ga premaga in mu pobere vso obleko razen srajce. Že je zopet na konju, pa se mu zazdi škoda lepe srajce, ki jo je oni imel. Skoči doli in mu sleče srajco, pod njo pa dobi cel pajerkel zlátov.

Francozi so enega naših ustrelili. Zato so naši zapalili vas. Med požarom so plenili. Jaka pride v neko hišo; tam dobi tri krvave klobase in otroka, katerega nese na polje. To pove havtmanu, ki mu je plačal klobase po zlatu in mu rekel: »Poglejte ali je fant ali dekle.« Bil je fant. Havtman vzame fanta za svojega in nihče mu ni smel drugače reči, ko je zrasel, ko havtmanov sin.

Na stara leta je prišel Jaka nazaj v Zaprice, kjer je umrl sto let star.

Résumé.

Les contes de Thomas Stelè.

Folklore de Tunjice près de Kamnik.

Thomas Stelè, qui a raconté à son neveu, dr. Fr. Stelè, avant 1903 les contes vivants dans la tradition du peuple qu'on publie ici, est né le 16. déc. 1818 à Tunjice (district de Kamnik) où il est également mort, le 28 février 1903. Le Ier groupe de ces contes traite des femmes transformées en serpents qui peuvent être sauvées par ceux qui réalisent certaines conditions: 1° La femme-serpent de Mali grad à Kamnik que le peuple appelle Véronique sera sauvée par celui qui dormira dans un berceau fait du bois d'un sapin qui croît tous les 100 ans. 2° La femme-serpent de la cathédrale de Milan aurait pu être sauvée par un soldat, s'il avait jeûné au pain sec et lui avait apporté chaque jour du lait. 3° Elle fut sauvée par un garçon qui était 3 ans à son service. Le IIe groupe s'occupe des serpents. 1° Le serpent blanc est le diable lui-même, on peut l'attraper par du lait. 2° En léchant le serpent blanc, on acquiert la faculté de savoir tout. 4° Le serpent suce le lait des vaches. 5° Il vient boire du lait. Le IIIe groupe raconte du diable que le peuple appelle »Jakec« (Jacquot): 1° Le prédécesseur fabuleux de la famille Stelè Tomažek (le petit Thomas), parce qu'il avait mangé le cœur d'un serpent, ne pouvait être tué par personne, il pouvait aussi se transformer, et trompa même le diable, Jakec. 2° Jakec veut avoir un pacte signé, mais le cordonnier le dupe. 3° Le diable vient prendre le châtelain qui maltraitait les gens. 4° La délivrance du garçon que son père avait donné au diable, et le salut du brigand qui prie devant le bâton implanté jusqu'à ce qu'il reverdisse. 5° Le diable est emprisonné dans un trou bouché avec une goupille de sapin blanc. 6° Le diable transformé en chien. 7° Le diable emporte l'homme qui dansait aux Quatre-Temps. 8° Le châtelain perd son jeu avec le diable, l'homme noir. 9° Le diable chasse devant soi le cerf du monde des fables (deveta dežela). 10° Le diable achète de la viande. — Le IVe groupe parle des dragons vivant dans les lacs et les marais, auxquels on immole des gens. 2° St. Georges sauve du pouvoir du dragon sa soeur Marguerite. 3° Le garçon aux cheveux d'un blond doré délivre du dragon la fille du châtelain. — V^e groupe: sur les cynocéphales qui ont les toits en pain d'épice. — VIe groupe: sur les créatures moitié hommes moitié singes. — VIIe groupe: sur les hommes sauvages dont les tombeaux se trouvent sur la Kriška planina. — VIIIe groupe: sur les jeunes filles sauvages qui habitent les grottes des montagnes. — IXe La sorcière dérobe le lait de la vache de sa voisine. — Xe Kljukec, grand buffon, enivra l'homme sauvage, apprit de lui tous les secrets à l'exception de celui, pourquoi le zeste se trouve au milieu de la noix, et savait se transformer. — XIe La soeur sauve ses trois frères, transformés en aigles, en gardant le silence pendant sept années. — XIIe: sur les brigands. — XIIIe Les »Rojenice«, espèce de fées, viennent à la naissance d'un enfant et, par leur chant, fixent sa destinée. — XIVe Les sirènes, moitié poissons, moitié

femmes, vivent dans l'océan et, par leurs chants, endorment ceux qui les écoutent. — XVe A celui qui jeûne et prie à la fête des Trois Mages, ils annoncent trois jours avant la mort, quand il mourra. XVIe La sueur extorquée d'une chemise imbibée de sueur contient du poison et tue le garçon qui savait parler avec les plantes et connaissait leur force curative. — XVIIe Deux chasseurs, qui voulaient faire feu sur la statue de la Madonna à Sv. Višarje, sont transformés en pierre. — XVIIIe Scarabées transformés en gnomes. — XIXe Contes concernant les loups. — XXe De la Mort. — XXIe Le fantôme du château. — XXIIe L'aubergiste-brigand. — XXIIIe Le trésor dans la grotte de Frajman. — XXIVe Le Christ et St. Pierre. — XXVe Les Turcs. — XXVIe Le roi Mathias. — XXVIIe Fragment de la chanson nationale de Pegam et Lambergar. — XXVIIIe Le géant Bobek. — XXIXe Štampilhar le Fort. — XXXe Le général Laudon devant Belgrade. — XXXIe L'empereur et le charbonnier. — XXXIIe Omelec dans les guerres françaises. — XXXIIIe Jacques le Fort de Zaprice.

